Світлана Боднарюк,
науковий співробітник, Чернівецька філія
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
Чернівці, Україна
ORCID ID 0000-0002-9905-6834

Михайло Бауер,
кандидат філософських наук, доцент,
Чернівці, Україна
ORCID ID 0000-0002-0715-8455

ТВОРЕННЯ МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

У статті розглядаються питання розвитку мультилінгвальної освіти в Україні, висвітлено результати Всеукраїнського експерименту «Формування багатомовності у дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті», виклики, що стоять перед вченими лінгвістами для успішного розвитку компетенції мультилінгвізму. Доведено, що програми мультилінгвальної освіти сприяють підвищенню конкурентоспроможності учнів, дають учням закладів з навчання мовами нацменшин можливість участі у Всеукраїнських конкурсах, олімпіадах, міжнародних проектах.

Проведено аналіз типів програм, що використовуються в методиках мультилінгвізму.

Ретельно вивчено переваги створення мультилінгвального освітнього простору, як особливого навчально-освітнього середовища, його роль у формуванні світової та національної культур.

Ключові слова: *мультилінгвізм, мультилінгвальна комунікативна модель, мультилінгвальна компетентність, комунікативно-когнітивний підхід, мультилінгвальний освітній простір, програми переходу, програми занурення.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні та інтеграційні процеси у світі, європейська інтеграція України актуалізували питання обміну інформацією та встановлення взаємопорозуміння між представниками різних народів, виявили необхідність захисту мовно-культурної спадщини та створили передумови для збереження і розвитку мовного різноманіття. Розвиток

мультилінгвальних комунікативних компетентностей громадян, вміння ефективно послуговуватися кількома мовами, включно з рідною, готовність використовувати здобуті знання в процесі подальшого навчання та повноцінного життя визначаються пріоритетними на загальнонаціональному рівні.

У Законі України «Про освіту» визначено ключові компетентності випускника. Спільні для всіх компетентностей уміння формуються та найбільше розвиваються під час навчання мов (державної, рідної, іноземних), а саме: читати і розуміти прочитане, висловлювати думку усно і письмово, критично мислити, логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, творити, розв'язувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, співпрацювати в команді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням аспектів створення мультилінгвального простору займалися чимало вітчизняних та іноземних науковців. Серед останніх: Дж. Сеноз, Дж. Дуарте, О. Гарсія, Р. Франческіні та інші науковці. Значний науковий внесок у лінгвістичний аспект мультилінгвізму внесла українська науковиця А. Анісімова; лінгводидактичний напрям вивчала Г. Чуба; іншомовною освітою молодших школярів займалася Л. Мовчан та інші.

Рада Європи законодавчо закріпила політику мультилінгвізму Резолюцією (2008/С 320/01) «Про європейську стратегію мультилінгвізму». Мовна політика Європейського Союзу визначена також в:

- положеннях Лісабонського договору (посилення географічної мобільності європейців та поліпшення вивчення іноземних мов, 2000 р.),
- рішеннях Барселонського саміту (запровадження в освіті країн-членів принципу «рідна мова плюс дві іноземні» та «індикатора лінгвістичної компетентності» (linguistic competence indicator, 2002 р.).

– Берлінській декларації (2001 р.) щодо забезпечення якості вищої освіти (Language Studies in Higher Education: A Key Contribution to European Integration, 2001) та інших документах.

Пріоритетними визначено питання: посилення соціальної згуртованості, інтеграції мігрантів та міжкультурний діалог; підтримка навчання впродовж життя; заохочення мобільності робочої сили, збільшення працевлаштованості на теренах Європейського Союзу; ефективне та інклюзивне управління мультилінгвальним спілкуванням у контексті наддержавної демократії; поширення мовного різноманіття та міжкультурного діалогу через переклад інформації про Європейський Союз та поширення її світом; поширення європейських мов світом [7; 1].

Мета статті. Окреслити проблемні аспекти запровадження мультилінгвального (багатомовного) освітнього середовища та розвитку мультилінгвальної комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою повної загальної середньої освіти визначено всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. [3, с. 10]

Реалізація цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. [3, с. 12].

Заклади загальної середньої освіти мають не лише давати знання, але й допомагати учням розвивати такі життєві уміння, як: вміння вчитися, критично мислити, розв'язувати проблеми, працювати в команді, спілкуватися та бути креативним.

В Україні 77,8% від числа населення складають етнічні українці, а 22,2 % – представники національних меншин [2]. Функціонують заклади дошкільної та загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідної

національної меншини. У закладах загальної середньої освіти навчальний процес відбувається одинадцятьма мовами (державною мовою, дев'ятьма мовами корінних народів і національних меншин, англійською мовою та іншими), а як предмет вивчають тридцять дві мови. Така розмаїтість мовної палітри української освітньої системи покликана забезпечити в поліетнічному соціумі баланс між вивченням і спільним використанням державної мови. Вона повинна стати основою інтеграції суспільства та засобом захисту мовних прав меншин.[5, с. 7].

Впродовж останніх років прослідковувався низький рівень комунікативних компетентностей з державної мови у здобувачів освіти з числа представників національних меншин. Постала потреба у формуванні такої освітньої моделі закладів освіти з навчанням мовами національних меншин, яка б давала змогу підвищити рівень володіння державною мовою і водночас покращити якість знань з навчальних предметів.

У сучасній лінгвістиці існує декілька рівнозначних термінів для позначення ситуації, в якій окрема особа або громада використовують декілька мов при взаємодії з іншими людьми і мова підбирається у відповідності до конкретної мовленнєвої ситуації; це і мультилінгвізм, і багатомовність, і полілінгвізм, і плюрилінгвізм.

Мультилінгвізм – це не тільки здатність говорити кількома мовами, це ще й особливий тип мислення, який поєднує у собі культурні цінності кількох цивілізацій, їх мислення.

Дж. Сіноз виділяє такі форми існування національного (соціального) мультилінгвізму:

- співіснування двох і більше мов у країні, що склалося за історичних обставин;
- офіційне утвордження кількох мов в одній країні (Канада, Швейцарія, Бельгія, Білорусія);
- співіснування в одній країні кількох етнічних мов, коли в повсякденній комунікації може використовуватися або тільки одна мова (державна), або

відразу дві мови (державна та етнічна) (Україна, Російська Федерація, Великобританія, Іспанія, Кенія);

- емігрантський мультилінгвізм, коли мігранти змушені взаємодіяти з суспільством, в якому вони опинилися [6, с. 5–6].

Включення всіх мов, якими володіє учень, в процес вивчення нової іноземної мови дозволяє в повній мірі виконати головну умову мультилінгвальної освіти - забезпечити участь мови в діяльнісно-значущій комунікації. Варто зазначити, що вивчення другої та, іноді, третьої іноземних мов в закладах освіти України є переважним, а досвід їх викладання, поряд з досвідом викладання іноземної мови в умовах природного мультилінгвізму, узагальнюється досить широко.

Існують такі типи програм, що використовуються в методиках мультилінгвізму:

- програми переходу, що переважно призначені для дітей, у яких домашня мова відрізняється від основної мови навчання. Головна лінгвістична мета – оволодіти другою мовою якомога швидше, щоб перейти до навчання переважно цією мовою, а перша мова дитини має допомагати у вивченні академічного матеріалу до здійснення переходу на другу мову.

- престижна двомовна освіта – зазвичай перебуває за межами офіційної освітньої системи – у приватних школах і школах, фінансованих батьками. Зазвичай ці програми використовують дві мови, що мають престиж (наприклад, національна плюс іноземна, яка має високий статус у суспільстві для освіти, працевлаштування, розвитку бізнесу тощо).

- програми занурення – використовують дві мови, що дає можливість для більшості учнів додати другу мову, яка вже користується високим статусом у суспільстві і буде закріплена після школи. Істотна різниця програм для учнів з меншин, які часто помилково називають програмами занурення, полягає в тому, що в програмах занурення, для учнів з більшості, метою є високий рівень білінгвізму, а навчальна програма першою та другою мовою є однаковими;

окрім того, першу мову постійно використовують і підтримують, а навчання першою мовою можуть відновити вже після періоду занурення [5, с. 12].

Мета програм відроджуваного занурення – відродити мову меншин у випадку радикальних мовних змін, коли мова етнічної групи була втрачена або майже втрачена (під загрозою втрати) для більшості населення і є потреба в її відродженні. Прикладом таких програм можуть бути програми раннього занурення до гагаузької мови, які зараз запроваджують у Молдові й Україні.

Розвивальні програми схожі на відроджуване занурення, утім, у цьому випадку акцент роблять на відродженні мови, використання якої обмежено однією чи кількома сферами (що ставить мову під загрозу зникнення), наприклад, мова домашнього спілкування; таким чином діти приходять до школи з різними рівнями лінгвістичних компетенцій. Основна розвивальна мета – розширити використання мови та забезпечити її подальший розвиток через підтримку академічного володіння нею [5, с. 12].

Прості програми підтримки зберігають поточний статус мови, але є недостатніми для розвитку володіння мовою меншини на академічному рівні та розширення такого оволодіння на іншу мову. У розвивальних програмах визначено природу білінгвізму, який засновано на повторенні, тобто використання мови меншини чи іншої мови є циклічним та є взаємопов'язаним із вивченням академічних предметів впродовж усього циклу навчання.

Подвійні мовні програми мають на меті підтримку й розвиток багатомовних компетенцій дітей, які зазнали впливу певного білінгвізму через сімейні особливості (змішані шлюби), професійне життя батьків (часті переїзди у зв'язку з роботою) чи інші чинники. Подвійна програма не означає лише дві мови, мають на увазі процес навчання мовами й через мови одне одного.

Програми типу CLIL – вивчення декількох предметів другою та / або третьою мовою є основною вимогою для всіх дітей, оскільки у них вже існує певна ступінь багатомовності.

Мультилінгвальні програми передбачають принаймні три мови навчання й відображають складну багатомовність, що існує на рівні громади або суспільства. Вони є розвивальними, адже сприяють розвитку багатомовної комунікативної компетенції, навіть якщо діти перебувають на різних рівнях розвитку [5, с. 12].

Отже, не лише держава, а й усе суспільство очікує від системи освіти створення такої моделі мовної освіти, що відповідатиме сучасним потребам учнів і буде ефективною в умовах конкретного закладу освіти.

У рамках Всеукраїнського експерименту «Формування багатомовності у дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті», який впродовж 6 років впроваджувався на базі закладів освіти України (в експерименті взяли участь 14 навчальних закладів із чотирьох регіонів України: Закарпатської, Чернівецької, Одеської та Запорізької областей), регіональними консультантами якого виступали і ми, наукові співробітники Чернівецької філії ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», проводилось онлайн-опитування батьків учнів 4-х – 5-х класів і 8-х – 9-х класів (накази МОНУ від 08.02.2016 №95 «Про проведення експериментальної роботи на базі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів Закарпатської, Одеської та Чернівецької областей» та від 13.04.2016 №422 «Про внесення змін до Заявки про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою: «Формування багатомовності дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті» на базі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів Закарпатської, Одеської та Чернівецької областей»).

Опитування у травні 2020 року пройшли 295 батьків (86.4% – матерів, 7.8% – батьків, 4.7% – інших законних представників дитини), це приблизно 50% від кількості учнів (всього – 586 учнів четвертих – п'ятих та восьмих – дев'ятих класів), які навчалися за пілотними програмами з БМО (багатомовної освіти).

Дане дослідження показало, що батьки покладають великі очікування на БМО щодо розвитку повної (академічного рівня) двомовності своїх дітей. Так,

45 % батьків хотіли б, щоб їхні діти вільно говорили, читали й писали двома мовами, включаючи рідну, а 41 % батьків підтримують можливість своїх дітей обирати навчання будь-якою з цих мов після закінчення школи.

Загалом, позитивним було ставлення батьків до програм БМО, які пілотувалися в школах національних меншин: 49.2% батьків переконані, що діти можуть навчатися двома (чи трьома) мовами; 21.7% вважають, що програми БМО мають бути запроваджені у всіх школах; 67.5% – не будуть вагатися, коли віддаватимуть другу свою дитину на навчання за програмою БМО і 20.3% вважають це можливим; приблизно 73% батьків були задоволені тим, як школи комунікували з ними щодо очікувань від програм БМО, а пізніше повідомляли їм про результати та прогрес дітей.

Водночас існує потреба в покращенні діалогу з батьками щодо результатів програм БМО, зокрема, щодо їхньої ефективності в досягненні мовних цілей, поставлених школами. У той час, як 55% батьків повністю або частково задоволені результатами програм, 31% з них вважають, що ще рано робити висновки про їхню ефективність [5, с. 27–28].

Досвід навчання мультилінгвізму як викладання трьох і більше мов в Україні досить незначний, в основному, він ґрунтується на результатах зазначеного вище Всеукраїнського експерименту. Практична реалізація принципів мультилінгвального навчання ґрунтовно висвітлена у навчально-методичному збірнику «Успішні практики багатомовної освіти в Україні. Досвід закладів освіти Закарпатської, Запорізької, Одеської та Чернівецької областей» [5]. Ця експериментальна робота передбачала випробовування моделей багатомовної освіти, створення їх організаційного й навчально-методичного забезпечення, розроблення інструментів діагностування й підготовку пропозицій щодо впровадження результатів у практику. Учасники експерименту використали декілька різних моделей і запровадили власні практики багатомовної освіти, показали більш високий рівень когнітивного розвитку, оволодіння виучуваними мовами, комунікативної взаємодії в

групах, засвоєння навчального матеріалу немовних предметів, толерантності до мовної розмаїтості.

Мультилінгвальна освітня модель передбачає зміщення акценту на процес оволодіння знаннями про різні культури і базується на наступних принципах: системності мислення (визнання автономності різних культур); інтерактивності (включення змісту різних культур); фундаменталізації знань (засвоєння загальних закономірностей, інтеграція понять різних гуманітарних наук); креативності (формування здатності до співпраці та співтворчості в загальному культурному просторі). Вона мотивує на самостійне оволодіння незнайомими раніше мовами і може розглядатися як засіб для розвитку навичок “відчуття мови”, бажання та вміння самостійно вивчати іноземні мови. Практична відсутність у методиці викладання розроблених технологій формування компетентності мультилінгвізму і інтегрованих програм такого навчання обумовлено складністю і багатовекторністю завдань, які постають перед авторами та укладачами.

Мультилінгвальна комунікативна компетентність розуміється нами як система лінгвістичних знань, яка полягає у вмінні виявляти подібне і різне в лінгвістичних парадигмах різних мов; розуміти механізми, процеси та методи важливі при вивченні декількох іноземних мов.

Посилення методологічного компонента в змісті навчання дозволяє збільшити відсоток знань і створює сприятливі умови для реалізації цілей навчання: опанування системою лінгвістичних знань, удосконалення механізмів функціонування мови, розвитку пізнавальної здатності.

Металінгвістична компетентність означає здатність учня/учениці до абстрактнологічних операцій з кількома мовними системами на основі міжмовного трансферу з метою виконання посередницької ролі в усному та письмовому спілкуванні, передавання й обміну інформацією з урахуванням особливостей різних лінгвокультурних систем. До умінь які, визначають металінгвістичну компетентність, належать уміння: комунікативно доцільно переключатися з однієї мови на іншу в процесі спілкування; відігравати

посередницьку роль у групах із різним рівнем комунікативної компетентності в різних мовах з метою досягнення комунікативної мети або виконання спільного завдання; стисло або близько до тексту передати його зміст іншою мовою; усного або письмового перекладу (точного, з метою передавання основного змісту, літературного); опрацьовувати текст, створюючи на його підставі вторинний текст іншою мовою [1, 41].

Сучасним дітям притаманний новий тип свідомості – системно-змістовий. Брак спілкування та нової інформації провокує агресію, впертість і гіперактивність, тому не можна розглядати іноземні мови як окремий навчальний предмет. Учні оволодівають не просто іноземними мовами, а новим мовним кодом, в якому закладені особливості, що відображають менталітет іншого народу. Тому навчання необхідно здійснювати в рамках єдиної стратегії мовної освіти, воно має бути спрямоване на розвиток дітей в різних предметних галузях та видах діяльності, і саме при такому підході можна говорити про розвиток особистості сучасної дитини і якісне навчання.

Всі іноземні мови пронизані міжпредметними зв'язками і пропонують учням знання з багатьох галузей науки, мистецтва, культури, а також повсякденного життя. Інтеграція – це об'єднання в єдине ціле розрізнених частин, глибоке взаємопроникнення в одному навчальному матеріалі узагальнених знань в тій чи іншій галузі. Інтеграція є джерелом нових фактів, які підтверджують або поглиблюють певні висновки, спостереження учнів в різних навчальних предметах. Інтегровані заняття дають учням широке і яскраве уявлення про світ, в якому вони живуть.

Одним з найважливіших методів вивчення іноземних мов, який базується на соціальних та культурних підвалинах є лінгвосоціокультурний. Він передбачає, що зміст переданої інформації шляхом комунікації – кінцева мета спілкування. Даний метод включає два аспекти спілкування – мовний і міжкультурний. Для учня важливий не настільки високий рівень читання, письма, перекладу, а його лінгвосоціокультурні компетенції, адже, саме тоді, при поєднанні світогляду в національному масштабі та мови, народжується

багатий світ мови. Мета вивчення іноземних мов за допомогою цього методу – полегшення розуміння співрозмовника, формування сприйняття на інтуїтивному рівні.

У закладах загальної середньої освіти найчастіше використовується «комунікативний метод», який займає перше місце серед найбільш активно використовуваних методів вивчення іноземних мов. Він спрямований на одночасний розвиток основних мовних навичок в процесі живого, невимушеного спілкування. Комунікативний метод передбачає руйнування психологічного бар'єру між учителем та учнем, дозволяє врахувати індивідуальні особливості учнів, зробити заняття творчими і цікавими, покликаний зняти страх перед спілкуванням.

Дидактична і психологічна мета Всеукраїнського експерименту «Формування багатомовності у дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті» полягала, зокрема, в тому, щоб показати і довести учням, як несподівано багато в новій, незнайомій мові вже знайоме, і це дало їм впевненість в собі вже на початковій фазі опанування іноземною мовою.

Експериментальне дослідження визначило значне різноманіття моделей, впроваджуваних школами національних меншин. Хоча, існують варіації в тому, як школи підходять до розвитку двомовності та багатомовності учнів, були виявлені такі типові програми та моделі:

- додаткова двомовна освіта з метою підтримання рідної мови: часто модель занурення з кількома предметами першою мовою та кількома предметами другою мовою протягом усього освітнього циклу;

- додаткова двомовна освіта з метою розвитку рідної мови: часто модель занурення з кількома предметами першою мовою (наприклад, румунською), кількома – другою мовою (українською); деякі предмети викладають у початкових класах рідною мовою учнів, потім забезпечують повне занурення в українську мову;

– додаткова двомовна освіта / CLIL з одним-двома предметами, обраними для занурення (наприклад, інформатика українською) та застосуванням у кількох предметах методики CLIL для розвитку білінгвізму учнів у рідній мові (наприклад, угорській) та українській.

– перехідна двомовна освіта / занурення, коли протягом початкових класів використовують навчання першою мовою (наприклад, словацькою або болгарською), потім відбувається перехід до другої мови (української) з повним зануренням. Підтримання рідної мови забезпечують через використання методики CLIL у декількох предметах [5, с. 26].

З-поміж усього різноманіття моделей найбільш позитивним є те, що розвиток рідної мови учнів отримує достатню увагу та підтримку під час розбудови компетенцій державною мовою. Варто наголосити, що різноманіття моделей, випробуваних у рамках цього дослідження, підтверджує результати міжнародних досліджень, які підтримують різні підходи (моделі) розвитку двомовності учнів з урахуванням демографічних і лінгвістичних контекстуальних факторів, як-от початковий білінгвізм учнів, доступ до цільових мов, використання мов у громадах тощо [5, с. 26].

Створення мультилінгвального освітнього простору, як особливого навчально-освітнього середовища, сприяло підвищенню інтересу до мов і через систему позакласних заходів, сприяло розширенню пізнавальної діяльності, знайомству з традиціями інших народів.

При використанні етнокультурної лінії в навчанні іноземним мовам здебільшого, використовують комунікативно-ситуативну форму. Її основу складають різні ситуації мовного спілкування. Ситуації об'єднуються єдиною сюжетною лінією і базуються на країнознавчому матеріалі. Включення учнів в проектну, дослідницьку діяльність обумовлює розвиток пізнавальних дослідницьких навчальних дій.

Враховуючи досвід Всеукраїнського експерименту можна стверджувати, що для успішного формування мультилінгвальної

компетентності доречними були розроблені нещодавно факультативні курси для 5-11 класів закладів загальної середньої освіти з мов, літератур, історії та географії національних меншин в Україні та «Мови етносів України». Дані факультативи сприяють розвитку мультилінгвальної (багатомовної) комунікативної компетентності учнів з мов національних спільнот, що проживають на теренах нашої держави. Об'єднують основне та самостійне навчання з практичною та дослідницькою діяльністю учнів.

Процес передачі знань про свою країну від покоління до покоління не може бути ізольований від цінностей всього людства, тому має бути місце світовій культурі і традиціям, історії і літературі, всьому тому, що робить нас унікальними серед інших культур. Цей інтерес цілком закономірний, оскільки пов'язаний з усвідомленням суспільством історичної спадкоємності поколінь, збереженням, поширенням і розвитком національної культури, вихованням дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини нашої великої Батьківщини.

Визначальними для міжкультурної компетентності є вміння: знаходити спільне і відмінне в різних культурах; пояснювати особливості своєї культури, представляти її традиції; враховувати національно-культурні особливості співрозмовників; долати міжкультурні конфліктні ситуації ненасильницькими методами; протидіяти проявам національно-культурної, расової і гендерної дискримінації [1, с. 42].

Компенсаторна (стратегічна) компетентність – це здатність особистості долати дефіцит знань і мовленнєвих умінь у першій, другій чи третій мові, залучати в процес спілкування, в умовах недостатнього володіння певною мовою, знання, навички й уміння, набуті в процесі вивчення інших мов; вибудовувати стратегії спілкування в означених умовах. [1, с. 42].

Важливими для компенсаторної компетентності є такі вміння: зрозуміти значення слова, виходячи з контексту в процесі читання / слухання, за допомогою словника; зрозуміти слово на основі аналізу його елементів (префіксів, суфіксів); спростити фразу в процесі говоріння; надати

інформацію, використовуючи знайомі слова й невербальні засоби; попросити співрозмовника повторити запитання, надати додаткову інформацію, звернутися по допомогу [1, с. 42].

Учитель має використовувати сам і вчити учнів специфічних компенсаторних прийомів, таких як: субституція (заміна іменників дієсловами і навпаки); редукція (заміна складних конструкцій простими); перифраз (висловлення думки іншими словами); уповільнення темпу мовлення; уточнювальні запитання.

У процесі реалізації моделей мультилінгвальної (багатомовної) освіти вихователь або вчитель має враховувати складну інтегровану сутність багатомовної компетентності та виважено формувати власний комплекс технологій, методів і прийомів, які сприяють ефективному розвитку когнітивних здібностей учнів.

Загалом педагоги надають перевагу інтерактивним та інноваційним технологіям, методам і прийомам, які мотивують учнів до навчання, активізують їхню діяльність. Головне, що об'єднує їх – це врахування міжмовної і міжкультурної взаємодії в процесі інтегрованого навчання мов, впливу мов, які вже вивчалися, на нову мову; наявності ситуації мовного утруднення, що стимулює учнів до пошуку нових шляхів і форм його вирішення [5, с. 45].

Найактуальнішим напрямом роботи в навчанні іноземних мов стає встановлення міжпредметних зв'язків на всіх рівнях навчально-виховної роботи в закладах освіти. Правильне встановлення міжпредметних зв'язків, вміле їх використання важливі як для формування логічних операцій мислення, так і для посилення практичної та комунікативної спрямованості навчання з іноземної мови. Тому, наприклад, на уроках англійської мови використовуються знання, отримані учнями на уроках літератури, географії, історії, музики, образотворчого мистецтва, або математики, фізики, тощо. Це допомагає учням будувати загальну картину світу, виробляти власне

ставлення до всього, що відбувається. А в кінцевому результаті призводить до досягнення основної мети навчання іноземної мови спілкування.

Можливість проектувати освітній простір, заснований на інтеграції іноземних мов в процес науково-дослідної та освітньої діяльності учнів, створення мультилінгвального освітнього простору як особливого навчально-освітнього середовища, можуть сприяти підвищенню інтересу до багатомовності в учнів через систему позакласних, виховних та факультативних заходів.

Основні напрямки мультилінгвального навчання, засновані на інтегративному розвитку вмінь та компетенцій, доводять, що процес вивчення нових іноземних мов є ефективним інструментом формування багатомовної комунікативної компетентності учнів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. В Україні існує певний педагогічний набуток щодо створення мультилінгвального простору на уроках іноземної мови. Він відповідає світовому досвіду, вимогам педагогіки і методики викладання. Даний матеріал знайшов висвітлення в науково-методичних публікаціях.

2. Існують різноманітні типи програм, що використовуються в методиках мультилінгвізму: програми переходу, програма престижна двомовна освіта, програми занурення, розвивальні програми, програми підтримки, подвійні мовні програми. Їх використання залежить від рівня підготовки учнів та педагогічних працівників.

3. Одним із найважливіших методів вивчення іноземних мов є лінгвосоціокультурний. Даний метод сприяє формуванню світоглядних цінностей дитини та вивченню світової і національної культур.

4. У процесі вивчення іноземної мови рекомендується широко використовувати компенсаторну (стратегічну) компетентність. Учитель має застосовувати сам і вчити учнів таких специфічних компенсаторних прийомів

як: субституція, редукція, перифраз, уповільнення темпу мовлення та уточнювальні запитання.

5. Найактуальнішим напрямом роботи в навчанні іноземних мов стає встановлення міжпредметних зв'язків та інтеграція мов в процес науково-дослідної та освітньої діяльності учнів. У процесі реалізації Всеукраїнського експерименту, заклади освіти сформували експериментальні перспективні навчальні плани для кожної вікової групи, доповнювали й коригували їх, обираючи дієві методи та форми роботи.

6. Важливо побороти хибну думку щодо малоефективності створення мультилінгвального простору на уроках іноземної мови, формувати позитивний досвід роботи.

7. Система загальної середньої освіти, як потужна виховна складова всієї державної політики, сприяє процесу усвідомлення підростаючим поколінням самотності і унікальності нашої культури. Етнокультурний компонент впроваджується в шкільну програму як дієвий засіб формування особистості учня – гідного представника своєї країни. А використання іноземної мови як засобу формування мультилінгвальної особистості учнів; розвиток світосприйняття школярів та їх підготовка до сприйняття історії і культури, розвиток комунікативної культури школярів, їх духовного потенціалу, толерантності, відповідальності за своє майбутнє, майбутнє своєї країни є найважливішими акцентами освіти сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданець-Білокаленко Н., Фідкевич О. Зміст і функції багатомовної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724242/1/МАКЕТ%2014.12%20ст%2039-42.pdf>
2. Всеукраїнський перепис населення / Державний комітет статистики України. 2001. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
3. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту і Пояснювальна записка / Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Верховний комісар у справах національних меншин. 1996. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/32194_0.pdf

4. Закон України “Про освіту” Відомості Верховної Ради України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

5. Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств / Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Верховний комісар у справах національних меншин. 2012. URL: <https://www.osce.org/uk/node/396689>

6. Успішні практики багатомовної освіти в Україні / О. Берегова, М. Гурбо, Л. Задорожна та ін. Київ: Ваїте, 2020, 134 с.

7. Cenoz J. Defining Multilingualism. Annual Review of Applied Linguistics. / Cambridge: Cambridge University Press, 2013, P. 3–18.

8. Resolution on a European strategy for multilingualism. Official Journal of the European Union C 320/1/ Official Journal of the European Union. 2008. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008G1216\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008G1216(01)&from=EN)

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021

Svitlana Bodnariuk, Mykhailo Bauer. Creation of modern educational multilingual space on foreign language lessons in educational institutions: achievements and challenges.

The article considers the points of multilingual education development in Ukraine, the results of All-Ukrainian experiment "Formation of multilingualism in children and students: progressive European ideas in the Ukrainian context", the challenges for linguists due to the successful development of multilingualism. Educational institutions formed experimental long-term curricula for each age group, supplemented and adjusted them, choosing effective methods and forms of work during the process of implementing the experiment. It should be emphasized that multilingual education programs help to increase the competitiveness of students, give students the opportunity to participate in All-Ukrainian competitions, international projects. Students of experimental groups showed a higher level of cognitive development, language skills, communicative interaction in groups, learning the material of non-language subjects, empathy and tolerance for linguistic diversity.

Different types of programs were analyzed due to the methods used in multilingualism. The advantages of creating a multilingual educational space as a special educational environment, its role in the formation of world and national cultures have been carefully studied.

As a conclusion, we can state that there is a certain pedagogical achievement in creating a multilingual space at foreign language lessons in Ukraine. It suits the world experience and requirements of pedagogy and teaching methods. There are various types of programs used in multilingualism techniques: transition programs, prestigious bilingual education programs, immersion programs, development programs, support programs, dual language programs. Their usage depends on the educational level of students and teachers.

Key words: *multilingualism, multilingual communicative model, multilingual competence, communicative-cognitive approach, multilingual educational space, transition programs, immersion programs.*

REFERENCES

1. Bogdanecz`-Biloskalenko N., Fidkevy`ch O. Zmist i funkciyi bagatomovnoyi kompetentnosti uchniv zakladiv zagal`noyi seredn`oyi osvity` z navchannyam mov nacional`ny`x menshy`n. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724242/1/MAKET%2014.12%20ct%2039-42.pdf> [in Ukrainian].
2. The All-Ukrainian Population Census (2001) [State Statistics Committee of Ukraine]. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> [in Ukrainian].
3. The Hague Recommendations regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note (1996) [Organization for Security and Co-operation in Europe High Commissioner on National Minorities.] URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/32194_0.pdf ISBN 978-617-7627-09-7 [in Ukrainian].
4. About education: the Law of Ukraine (2017) № 2145-VIII. Voice of Ukraine. 27 sept. (№ 178-179). p. 10–22. [in Ukrainian].
5. The Ljubljana Guidelines on Integration of Diverse Societies and Explanatory Note (2012) [Organization for Security and Co-operation in Europe High Commissioner on National Minorities.] URL: <https://www.osce.org/uk/node/396689> ISBN: 978-617-7627-03-5 [in Ukrainian].
6. Beregova O., Gurbo M., Zadorozhna L. and others (2020) Successful practices of multilingual education in Ukraine. Kyiv, Ukraine: Vaite, 134 p. ISBN 978-617-7627-26-4 [in Ukrainian].
7. Cenoz J. (2013) Defining Multilingualism. [Annual Review of Applied Linguistics.] Cambridge: Cambridge University Press, p. 3–18 [in English].
8. Resolution on a European strategy for multilingualism. (2008) [Official Journal of the European Union C 320/1.] Official Journal of the European. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008G1216\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008G1216(01)&from=EN) [in English].